

(Talán) még nem késő!

Timkó György

Nem először – és valószínűleg utoljára – emelek szót egy országos nyomdászmuzeum létrehozásáért. A nagy lehetőséget (1990 táján, a magasnyomtatás viharos megszűnésekor) bűnösen elszalasztottuk. Nekünk soha nem volt – akkor sem – akaratunk, szervezőnk és pénzünk értékeink megmentésére. Egyetlen szakmai szervezet (vezetője) sem érezte kötelességének, hogy pénzt, teret szerezzen a megszűnt technológiai berendezések, gépek akár időleges egybegyűjtésére és megőrzésére.

Közbevetőleg: Amikor a fényszedés kezdte kiszorítani a Kossuth Nyomdában a betűfémen alapuló szedést – mely fokozatosan történt –, a betűöntődében sok muzeális gép vált fölöslegessé, mely csak a helyet foglalta. Én voltam az átszervezés „végrehajtója”, de egyszerűen nem volt szívem például azt a nagyüzemi betűtalpcsiszolót ócskavastelepre szállíttatni, amely ránézésre is szemet gyönyörködtető művészi ipari remekmű volt. A Linotype gépet mondják (szakmánkban) a legbonyolultabb, legprecízebb gépnek (különösen az osztója miatt), de állítom, ez a csiszoló bonyolultabb volt, és ugyanolyan megbízhatóan működött, mint a Linotype. Mindent elkövettem megmentéséért. A Műszaki Múzeum annak ellenére elhárította átvételét, hogy a nyomda oda szállította volna – nem tudták hová tenni. (Sokkal később meggyőződtem a XIII. kerületben levő raktárunk elképesztő zsúfoltságáról, s valóban igazat mondtak.) Végül ócskavas lett az is, a többivel együtt.

Kár a kiömlött tejbe belesírni... Valamit még ma is lehetne tenni nyomdász kultúránk érdekében, még ma is lehetne egy szép múzeumot létesíteni, ha nem is olyat, amire minden lehetőségünk akkor megvolt.

Egy tiszteletre méltó tettvággyal megáldott fiatal tanárnő, Voronko Vera keresett meg, hogy a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen levő nyomdát nézzem meg, alkalmas-e arra, hogy ott is-

mét typo-grafikai oktatás folyjék. A kis nyomdát nézve, lenyűgözött a látvány! Olyan volt, mintha tegnap még dolgoztak volna ott, és ma csak szünnap van. Haiman György szellemisége érződött-látszódott, akinek vezetésével – 1966-ban – a Magyar Iparművészeti Főiskola (2010-ben a 130. évfordulóját ünneplő egyetem elődje) a Typo-grafikai Tanszék részére létrehozta. Olyan ez a kis nyomda, mint Haiman György tipográfiai: egyszerű, világos, könnyen átlátható.

Csillagkereskes kézi réznyomtatató

Elgondolkodtató: a hatvanas évek közepén a művészeti képzés irányítói, vezetői fontosnak tartották, hogy a grafikusok általános műveltségének és művészi képzésének nélkülözhetetlen része legyen a nyomdatechnika, ezért ott létre tudtak hozni egy nyomdát, pedig pénz ak-

Hungária tégelysajtó

kor sem volt, viszont segítőkészségben nem volt hiány: a Kossuth Nyomda, az Athenaeum, a Révai Nyomda, a Pénzjegynyomda, a Békési Nyomda, a Betűöntöde, a Műszaki Múzeum segített, és „összedobták” a felszerelést. Így aztán a grafikushallgatók megismerkedhettek a szedéssel, a magasnyomtatással, a litográfiával, a rézkarccal és a szítanyomással (majd később a fényszedéssel is). Mindez pozitív hatást gyakorolt a magyar tipográfiára és könyvművészetre.

Az ambiciózus tanárnőnek felemás véleményt mondtam: egyrészt a műhely továbbra is alkalmas arra, amiért létrehozták (elvbén, mert már nincs meg a mögötte levő nagynyomdák technológiai támasza), másrészt azonban olyan bonyolult és több szakmát, szaktudást igénylő szakmunkás folyamatos jelenlétét igényelné, amelynek hiánya kizárja újraindítását. (Ne feledjük: a magasnyomtatáshoz kapcsolódó sok szakma jól képzett művelői régen nyugdíjasok már, és velük együtt a szakma fogásai is a múltba tűntek-tűnnek.) Ám ha mindez megvalósulna is, csupán olyan feltétel lenne, mely a művészi képzés legalapvetőbb – mondhatni technikai-technológiai – eszköze lenne. A műszaki lehetőséghez kellene társulnia a tipográfiai művészetet oktató gárdának is. 1967 és 1994 között Haiman György tanzékvezető olyan oktatógárdát kovácsolt össze az akkori Typo-grafiai Tanszéken, melynek megismétlődése ma már nehezen képzelhető el (Virágvölgyi Péter, Kiss István, Rácz Lajos, Csernus László, Maczó Péter, Nagy Zoltán, Oravec István, Csillag Emília, Hegedűs

Gutenberg-prés 1868-ból

Lajos és több nyugdíjas szakmunkás). Továbbmegyek: az akkori a nagynyomdák vezetői erkölcsi kötelességüknek érezték a Tanszék nyomdájának segítségét. Ha monó- vagy linószedés, klisé, könyvkötés, festék, papír vagy technikai segítség

kellett, mindig volt hová és kihez fordulni – nem volt a maihoz hasonló pénzközpontú szemlélet. A nagynyomdák a jövőnek szóló befektetésnek tekintették segítségüket. Legyünk igazságosak: az akkori technológia azonossága ezt lehetővé is tette, de ma már a jóindulat kevés lenne.

Zápori Regenhart Krisztina 1995-ben tiszteletre méltó gondossággal elkészített bibliográfiában bemutatta a Typo-grafikai Tanszék által a nyomdájukban (nemegyszer a nagynyomdák technikai segítségével) készített 123 darab – négy oldalt meghaladó – saját tervezésű kiadványait. Ezt megismételni lehetetlen. Ebben a kis nyomdában ma már csak kézi szedéssel készülhetnek kisebb nyomtatványok, ugyanis e nyomda létrehozásakor – a betűállomány kialakításánál – nem a kompressz-szedés megteremtése volt a cél (így történt a nagynyomdánál is), hanem a linós és a monószedés kiegészítése vagy kisnyomtatványok szedése csupán. Ezért aztán most csak néhány kis szedőszekrény betűkészletéből le-

Velox GM2 típusú gyorssajtó

hetne szedni nagyon keveset, mert betűraktár nincs. Akcidens nyomtatványokhoz meg a gépi felszerelés túlméretezett: a B2-es gyorssajtót nem erre tervezték, a Jávor-féle Hungária tégelysajtó meg csak gondos oktatás és nagy gyakorlat után működtethető, mert különben balesetveszélyes..

Itt értem el mondanivalóm lényegéhez.

Ez a nyomda nagy becsben őrzött gépeivel folyamatos küzdelem és erőfeszítések árán maradhatott fenn és ha nem védenék az elhivatott oktatók, akkor ez a kis üzem is a többi nagy sorsára jut: nyomtalanul eltűnik.

Mik is tűnnének el?

14 darab magyar gyártmányú betűszekrényregál, bennük *Gill* antikva, kurzív és félkövér, *Garamond* antikva és kurzív, *Zigány Edit* által tervezett *Pannon antikva* antikva és kurzív betűsorozattal teli szekrények. – Négy regál hajón történő szedéstárolásra. – Két tároló stégeknek, reglettáknak, dursuszoknak. – Legalább tíz vinke, sok-sok kvadrát, stég és egyéb vakanyag.

A ma élő idősebb nyomdászgeneráció emlékezetében él a Nyomdagépjavitó Vállalat, de az már kevésbé, milyen sokféle nyomdagépet is terveztek-gyártottak. Ezek közé tartozik az egyetlen kis nyomdájában látható *Velox GM2* típusú B2-es magasnyomó gyorssajtó. Miatán az első széria GM1 jelzéssel készült az 1950-es évek végén, az itt látható gép annak javított változata, s valószínűleg a hatvanas évek elején építhették meg. Ami értékét növeli: nem a Wörner-Láng-gépeinek továbbgyártása volt ez, hanem csak nevében utalt az elődökre, mert teljesen új, saját tervezésű alkotás. (Nem tudom, hazánkban látható-e még egy ilyen gép.)

Petzold gyártmányú kézi lehúzó gép, mely hasonlít valamelyest a Nyomdagépjavitó Vállalat által gyártott lehúzóhoz, csak a Nyomdagépjavitóé korszerűbb, sokoldalúbb volt.

Egy másik teremben látható: a budapesti Wörner gépgyár által készített könyomdai kéziszajtó a 20. század első éveiből – mintegy 60 darab litográfiai (solnhofeni) kő társaságában; Karl Krause-gyártmányú – csillagkereskes – kézi réznyomató; Adast (cseh-szlovák) gyártmányú ofszet próbanyomó; Adast gyártmányú – kétkézes – vágógép; valamint még muzeális értékű gépek, eszközök: az 1930-as évek közepén – Jávor Ernő grafikai gyárában készült – *Hungaria* Gally-rendszerű 55×40-es – jó állapotban levő – tégelysajtó; a Sigl nyomdagépgyártó által 1868-ban készített „Gutenberg-prés; egy Krause gyártmányú kisméretű, kézi meghajtású vágógép, melyhez hasonlóval 1944-ben magam is dolgoztam; magasnyomó rotációs gép félköríves öntvénye.

Ez a kis nyomda önmagában is muzeális érték, bár szakmánknak csak kis szeletét láttatja. Úgy vélem, ennek megmentése a művészi képzelet végző egyetemnek is, a nyomdászoknak is erkölcsi kötelessége. Talán ez lehetne kiindulási alap, melyet tudatos fejlesztéssel országos múzeumná tehetnénk.

Mit lehetne tenni ennek érdekében? Mindegyikről *ipari műemléknek kellene nyilvánítani,*

mely garantálná megmaradását. A Nyomdaipari Műszaki Egyesületnek egyeztetnie kellene az egyetem dékánjával, közösen kimunkálni a reális tennivalókat.

Nem ellentmondva a korábbi véleményemnek, csupán a megoldáson töprengve: az is elképzelhető, hogy az egyetem bizonyos kisnyomtatványokra korlátozott művészi-tipográfiai képzésre használná ezt a kis nyomdát. Egybekötve azzal – az elsősorban Nyugaton dívó – törekvéssel, hogy a régi technológia – az amatőr szintnél magasabban – fennmaradjon. Ennek csirái ma is megtalálhatók, hiszen a hallgatóknak minden évben szedőgyakorlatokat tart Csillag Emília és Pálfi György grafikus tanár. Az erre fogékonyaknak a tipográfiai adottságát és érzékét fejlesztené a nyomdai foglalatosság. Ellenérvként fel lehet hozni, hogy számítógépen mindez egyszerűbben és gyorsabban elérhető. (Suta hasonlattal: más az internet, más a könyv, anélkül, hogy bármelyik fontosságát kétségbe vonnám.)

Tudom, reális megoldás kigondolása, majd szervezése és megvalósítása időbe, munkába és pénzbe kerül. Talán pályázni is lehetne? S ha igen, ki pályázná meg? Talány, lesz-e valaki, aki elindítja e folyamatot. Gyanítom, nem valószínű. Biztosan sokan helyeslik mindezt, de nem tartják feladatuknak. Majd más... Ezért olvasható a címben a *talán* szó.

Belső készítésre mondtam el mindezt, s tudom, ahogyan 1990 körül a nagy lehetőséget elszalasztottuk, úgy majd ezt is! Lelkünk rajta! Ha a későbbi szakértársaink – esetleg – érdeklőd-

Wörner-féle könyomdai kézisajtó

nének, hogy a számítógép előtti időben hogyan is történt a betűk sorjázása, nyomtatása, hát nézzék meg az interneten! Vagy menjenek el egy külföldi nyomdászmuzeumba... Még Mainzig sem kell menniük.

Köszönettel tartozom Voronko Verának, aki szűkösi idejéből időt szakított részemre a nyomda alapos tanulmányozására, és aki – kérésre – a felvételeket is készítette.

ELLEN JEGYZEM

Még azon melegében (ezt ugyan ólomszedésre mondhatnánk, ha...) olvashattam Timkó György cikkét, hogy tördelésre került. A pdf állományban nagy örömmre már láthatók voltak az egyetem grafikai műhelyének képei is. Szóval az az örökség, amit a szak minden tanára óv és ápol. Ebben a gyorsan változó világban ez a félévezredes tradíció külföldi hallgatóinkat is rabul ejti. Nagy Zoltán, aki sok tekintetben elődöm volt, rengeteget tett ezért a kis nyomdáért. Semmiképpen sem gondolnánk hát, hogy ezt veszni hagyjuk! Sőt, az elmúlt napokban Szili József aktív segítségével a drága költségen (nem szponzorációban) újraöntetett hengerekkel felszerelt

tégelysajtó is ismét üzemképessé vált. A Gutenberg-prés új borítást kapott, és reményeink szerint a szedőterem intenzív kurzusok helye lesz az elkövetkezendőkben, ahogyan szerte a világon látható, a művelt és általunk példaképként csodált nyugat-európai egyetemeken. Ha a szakember cikke ennek a valóban ma már felbecsülhetetlen értéknek a megmentését szolgálja, köszönjük óvó szándékát. Hiszünk benne, hogy az iskola éppen mostanság ünnepelt 100 éves grafika szakának ez a területe továbbra is szép és értékes nyomtatványok bölcsője marad.

Maczó Péter